

TARİHSEL DİLBİLİM VE TÜRKÇE

Süleyman Eratalay (2021), *Tarihsel Dilbilim ve Türkçe*. Ankara: Gece Kitaplığı, 192 s. ISBN: 978-625-7478-72-4

Merve DURKUT*

Gazi Türkiyat, Güz 2021/29: 283-285, DOI: 10.34189/gtd.29.016

Süleyman Eratalay'a ait "*Tarihsel Dilbilim ve Türkçe*" kitabı Gece Kitaplığı tarafından 2021'de Ankara'da yayımlanmıştır. Eratalay, lisans eğitimini Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde (2000) tamamladıktan sonra, aynı üniversitede (2001-2004) ilk olarak Alman Dili ve Edebiyatı bölümünde "Hermann Hesse'nin "Siddhartha", Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin "A'mak-ı Hayal" Adlı Eserlerinde Mistik Özellikler" konulu tez üzerine yüksek lisansını yapmıştır. Sonrasında yine aynı üniversitede (2006-2008) Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yüksek lisansını "Sümer Dili'nin Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Yapısı" teziyle, doktorasını ise (2008) "Sümerce ile Türkçe'nin Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Açından İncelenmesi" konulu doktora teziyle tamamlamıştır (2014). Dr. Öğr. Üyesi S. Eratalay'ın burada incelenmiş olan kitabının yanı sıra "*Sümerce ve Türkçe Bir Altay Dili Tartışması*" adlı bir kitabı ve "*Sümerce ve Türkçede Ad Durum Ekleri*" ve "*Hayvan Adları Bağlamında Sümer Atasözlerinin Türk Dünyası Atasözleriyle İlgisi*" olmak üzere de iki kitap bölümü, çeşitli makaleleri ve bildirileri de bulunmaktadır. Eratalay akademik çalışma hayatına Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Dilbilimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak devam etmektedir.

Eratalay, "*Tarihsel Dilbilim ve Türkçe*" adlı kitabında dillerdeki değişimlerin kavranabilmesi için artzamanlı bakış açısının çok boyutlu olması gerektiği kanaatindedir. Türkçeyi de artzamanlı boyutun önemli bir parçası olan tarihsel dilbilim çatısı altında ele alarak okurlarına sunmuştur. Kitap önsöz ile başlayıp içindekiler ve giriş kısmıyla devam etmektedir. İçindekiler kısmında dokuz ana başlık bulunmaktadır. Kitabın son kısmı dizin, uluslararası ses abecesine ait tablo ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Kitabın ilk bölümü "Dillerin Kökeni"; *Tanrının Armağanı*, *Deneme Yanılma*, *Kuramsal Karmaşa* ve *Dilsel Büyük Patlama* alt başlıklarına ayrılmıştır. Bu bölümde dini

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu / TÜRKİYE, mervedurkut0@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8728-9710>, Gönderim tarihi: 04.11.2021 / Kabul tarihi: 14.11.2021.

¹ Arvana Yayınları, İstanbul, 2020.

² *Dil Karşısında Dil Örneklerle Karşılaştırmalı Dilbilim*, Sarıca M., Editör, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Matbaası, Van, ss.7-26, 2008.

³ *Atasözleri ve Deyimler Üzerine İncelemeler*, Mücahit Akkuş, Editör, Akçağ, Ankara, ss.275-301, 2020.

metinlerde dilin kökeni ile ilgili bilgilerin yer alıp almadığına değinilerek Kur'an, Tevrat ve İncil'den alıntılara yer verilmiştir (s.14-16). İlk insanlar kimdir ve ilk dil hangisidir meselesiyle ilgili deneylerin ve kuramların varlığından söz edilip, dil kökeni kuramları açıklamalarıyla verilmiştir (s.16-21). Dilsel Büyük Patlama kısmında Bickerton'un '*Âdem'in Dili*' çalışmasına değinilmiş ve dil yetisi, sesletim organlarının gelişim süreci hakkında bilgi verilmiştir (s.21-24).

Kitabın ikinci bölümü "Dilbilimsel Döngü" ana başlığına ayrılmıştır. Burada konuşulan dil sayısına, dillerin birbiriyle bağlantılarına, farklarına ve biçimbilimsel sınıflandırılmasına yer verilmiştir. (s.25-32).

"Diller Neden Değişir" adlı üçüncü bölümde; *Birkaç Söylence, Kademelenme, Anatomi ve Etnik Özellikler, İklim ve Coğrafya, Alt Katman, Saygınlık ve Gösterişçilik, Basitleştirme* şeklinde yedi alt başlık bulunmaktadır. Eratalay ilk olarak diller neden değişir konusuyla giriş yapıp ardından, *Kademelenme, Anatomi ve Etnik Özellikler, İklim ve Coğrafya* başlıkları altında dille ilgili bazı mitlere yer vermiş ve mitler konusunda kendi fikirlerini de beyan etmiştir (s.33-36). Daha sonrasında toplumların farklı yaşam alanlarına girdikçe dildeki değişimin buna bağlı gerçekleşmesine değinmiştir. Özellikle de yer adlarında bu değişimin kolaylıkla görüldüğünün baskın dilin ön plana çıkıp, yerel halk dilinin ikinci bir konuma düştüğünden söz edilmiştir (s.37-38). *Saygınlık ve Gösterişçilik* kısmında İngilizce, Fransızca, Farsça ve Arapça'nın Türkçeye etkisi üzerine durulmuştur (s.38-40). Ardından dildeki en az çaba yasasına değinmiştir (s.40-42).

Dördüncü bölüm "Sesbilimsel Değişim" dir. Eratalay; bu bölümü *Benzeşme, Ayrıklaşma, Yumuşama, Sertleşme, Ses Düşmesi, Seslem Yitimi, Ses Türemesi, Göçüşme, Kaynaşma, Bölünme ve Ses Kırılması, Ton Değişimi* alt başlıklarına ayırmıştır. Bu kısımda verilen başlıklar altında konular detaylıca ele almıştır. Ses olaylarına değinilmiş farklı dillerden örneklerle yer vermiştir. Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinden yararlanarak biçimsel değişiklikleri örneklerle okura sunmuştur (s.43-82).

Kitabın beşinci bölümü "Biçimbilimsel Değişim" dir. Eratalay, bu bölümü üç alt başlığa ayırmıştır. İlki *Yeniden Çözümleme* başlığıdır. Türkçeye farklı dillerden giren sözcüklerin ve tarihsel süreçte değişen bazı eklerin dillerin kendi ihtiyacına göre yeniden şekillendirilmesi anlatılmıştır (s.84-89). *Örneksmeye* ayrılan ikinci alt başlıktır; dilde yeni kavramların oluşumdaki etkisinden bahsedilmiştir. Tarihî ve modern Türkçe, Arapça, Almanca, Fransızca, İngilizce ve Latince'den örnekler verilmiştir (s.89-94). *Biçimbirimselleşme* son alt başlıktır. Dilbilgiselleşme ve yeniden çözümlenme konularının aralarındaki bağlantı ve farklar Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesinden örneklerle anlatılmıştır (s.94-98).

Altıncı bölüm "Sözdizimsel Değişim" dört alt başlığa ayrılmıştır. *Yüzeysel Yapının Yeniden Çözümlemesi, Dilbilgiselleşme, Tipolojik Uyum, Eşleşselleştirme*. Bu kısımda

İngilizce, Almanca, Japonca, Mandarince, İrlandaca, Nias, Hixkaryana, Nadahup gibi dillerden örnekler verilerek konuların detaylıca izahı yapılmıştır (s.99-115).

Kitabın yedinci bölümü “Sözlüksel Değişimdir”. Bu kısımda değişim süreçleri sırasıyla alt başlıklar altında anlatılmıştır. *Alıntılama, Kopyalamada Sesbilimsel Etki ve Kopyalamada Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Etki* alt başlıklarında Türkçede alıntılanan sözcüklerin sebeplerine değinilmiştir. Özellikle Orta Türkçe döneminden sonra Arapça, Farsça’nın yoğun etkisinde kalan Osmanlı Türkçesi döneminden örnekler verilerek konu ele alınmıştır (s.116-128). Son kısım *Yeni Sözcük Türlerinde* başlığıdır. Yeni sözcük türleri oluşturulurken dillerin yapısına göre kullanılan yöntemler aktarmıştır (s.128-137).

“Anlam Değişmeleri” sekizinci bölümde ilk başlıktır. Karahanlı Türkçesinden, Eski Anadolu Türkçesinden ve Türkiye Türkçesinden örnek kelimelerle anlam değişimi nedenleriyle birlikte anlatılmıştır. (s.138-146).

Dokuzuncu ve son ana başlık “Diller Arası İlişkiler” dir. Beş alt başlığa ayrılmıştır. Eratalay bu kısımda her dilin verilerinin farklı olabileceğini ancak değişim ve etkileşiminin aynı olduğuna değinmiştir. Bu değişim ve etkileşimin sonuçlarını ortaya koymuştur (s.147). İlk alt başlık *Ağızların Kökenidir*; burada yapısalcılık kuramına değinilmiş ve Saussure’un paradoksuna da yer verilmiştir (s.147-153). İkinci alt başlık *Genetik İlişkiler* başlığıdır. Dil ailesi nedir buna değinilmiş, Türkçe ve Latince den örneklerle yer verilmiştir (s.153-156). Üçüncü alt başlık *Dil Etkileşimidir*. Eratalay, Etkileşim türlerinden, Thomsen’in dört aşamalı kopyalama ölçeğine ve dilsel etkileşim süreçlerini sınıflandırmasından bahsetmiştir (s.156-163). *Dillerin Doğumu* dördüncü alt başlıktır. Son alt başlık *Dillerin Ölümü* dür. İhtiyaç halinde ortaya çıkan diller doğar, gelişir ve konuşanı olmayınca ölü bir dil olarak unutulur. Eratalay, burada dillerin ölüm olayı gerçekleşirken dil ne gibi süreçlerden geçtiğini günümüzde bu olayın geçmişe oranla ne durumda olduğuna değinmiştir (s.170-176).

Eratalay, kitabın sonunda dizin (s.177-180), uluslararası ses abecesine ait tablo (s.181) ve son olarak da kaynakça (s.182-191) kısmına yer vermiştir. Eserin kaynakçası incelendiğinde yazarın 1945 sonrası kaynaklardan yararlandığı görülmektedir.